

Ticho v domě plném dětí

Vyrůstala a dodnes žije v idylické rodině. Také proto považovala už odmala za samozřejmé pomáhat dětem, které tolik štěstí neměly. Dlouhé roky si představovala, jak to asi vypadá za zdmi dětských domovů, až za ně sama nahlédla. Během třiceti let práce se sociálně ohroženými dětmi poznala **LEONA KOUTENSKÁ** nespočet smutných osudů ale i příběhy, které vyústily v nečekaný happy end. A ty jí dávají sílu a optimismus věřit, že šťastných konců může být ještě daleko víc.

Práci s dětmi se věnujete téměř celý život. Je to vaše vysněné povolání?

Už jako malá jsem snila o tom, že pracuji v dětském domově.

Mohli za to moji příbuzní ze Slovenska, kteří bydleli hned vedle domova pro opuštěné děti.

Na většinu lidí takové instituce působí spíše skličujícím dojmem, na vás ne?

Vlastně ani ne. Nikdy jsem se nedostala dovnitř, ale ten dům plný dětí mě zvláštním způsobem přitahoval. Často jsem se tety ptala, co je za jeho zdmi a vždycky jsem se dozvěděla jen to, že tam jsou děti bez rodičů a že se dovnitř nesmí. Možná to ve mně vzbudilo ještě větší zvědavost a mnohdy jsem snila o tom, že těm dětem pomáhám. Když mi bylo asi tak pět let, říkala jsem si, že až vyrostu a bude mi třeba patnáct, tak tam přijdu, zařukám a nabídnu jim svou pomoc. Celé dětství se mi občas zdálo, jak tam stojím a vysvětluju, že jsem sice ještě malá, ale přesto bych chtěla být nápomocná.

Dokážete si dnes jako vystudovaná psycholožka odpovědět na otázku, proč jste jim chtěla už v dětském věku tak moc pomáhat?

Na jednu stranu jsem chtěla být potřebná, přála jsem si, aby se jim žilo lépe. A vlastně jsem už tehdy věděla a byla rozhodnutá, že jednoho dne budu pracovat s dětmi a toho snu jsem se držela.

Jednou z vašich prvních pracovních štací byla práce v kojeneckém ústavu. Několik let se v Česku horlivě diskutuje o tom, že by se tato zařízení měla zrušit. Jejich provoz je pro stát drahý, navíc z nich prý odchází deprivované děti. Jak se na to díváte vy?

Měla jsem štěstí že ústav v Krči, v němž jsem pracovala, měl ředitele, kterému nevadilo, že jsem psycholog a nemám lékařské vzdělání. Díky němu jsem mohla pracovat v úzkém vedení ústavu, a tak se alespoň částečně podílet na lepších psychologických podmínkách života tamějších dětí. Zajisté jsou kojenecké ústavy drahé, péče je nákladná a bezpochyby z nich odchází děti deprimované a deprivované, avšak pokud není

dostatečná alternativa, byla bych opatrná v radikálních soudech týkajících se jejich zrušení.

Ale to jde dost těžko, když dnes podle některých statistik připadá na pět dětí jedna sestra. Ta přeci nemůže saturovat všechny jejich potřeby.

Je to těžké, ano, ale v době, kdy jsem pracovala v kojeneckém ústavu já, připadalo na jednu jedinou sestřičku mnohem více dětí a byly i doby, kdy jedna sestra musela běhat okolo dvacetiplačících kojenců. Navíc musela mnohdy odpracovat dvanáctihodinové směny. Už tehdy se mi nelíbilo, že sestra ukládala ke spánku dítě, ale po probuzení už ho vítala jiná tvář. Mít jednu stálou pečující osobu je důležité pro zdravý vývoj každého dítěte. Takhle se naučí, že musí mít rády víc lidí najednou, což později v dospělosti způsobuje problémy v navazování partnerských vztahů.

Přestože jsou kojenecké ústavy plné dětí, říká se, že v nich panuje ticho. Je to pravda?

Ano, ty děti samozřejmě nejdřív pláčou, snaží se tím komunikovat, někoho si přivolat, protože něco potřebují, přejí si něčí přítomnost. Jenže pak si všimnou, že za nimi nikdo nejde, a tak se plakat odnaučí. Takže ano, v kojeneckých ústavech může být překvapivě i ticho. Nepůsobí to ale dobře. Moje ségra mě občas chodila do ústavu navštěvovat, a to hrobové ticho jí vadilo, říkala, že to na ní působí depresivně.

Mimo chodem, jak správně přistupovat k dětskému pláči? Poměrně často zaznívají názory, že dítě se má nechat vyplakat. Je to podle vás správně?

Nemyslím si, že je to správně, protože tím brekem nám dítě pokaždé něco sděluje a vždycky by mělo dostat nějakou zpětnou reakci od jednoho z rodičů.

Zpátky ke kojeneckým ústavům.

Děti, jež v nich vyrůstaly, bývají deprivované, mají problém navazovat vztahy. Jak jinak je pobyt v těchto zařízeních ještě může poznamenat?

Opravdu různě, ale jako příklad můžu uvést jednu otřesnou vzpomínku. V ústavu v Mostě jsem se zamilovala do droboulinké blondaté holčičky Marušky, tehdy jí byly tři roky, stejně jako mé dceři. Marušku jsem si často brala domů, tehdy ta pravidla umožňující vzít si dítě k sobě na přespaní ještě nebyla tak přísná jako dnes. Maruška si u nás zvykla, občas u nás pobývala. Vzpomínám si, jak jsem jí jednoho dne vykoukala, oblékla do čistého pyžamka, přečetla pohádku a poté jí uložila ke spánku. Jenže ona ještě nechtěla spát a neřekla mi to. Když jsem jí šla asi za hodinku zkontrolovat, jak spinká, měla dokořán otevřené oči, po tvářích se jí kutálely slzy, ale nevydala u toho ani hlásku. Prozradila mi, že ještě nechce spinkat, a tak jsem jí četla další pohádku, dokud neusnula. A takhle to ty děti mají, neumí mluvit o tom, co chtějí nebo se i bojí. Tehdy to pro mě byl dost tvrdý zážitek.

Mají tedy podle vás kojenecké ústavy u nás své místo a smysl? Ve většině států Evropské unie už byly zrušeny, soustředí se tam více na práci s rodinami přímo v terénu.

Pokud by bylo dostatečné množství jiných alternativ, to znamená dostatek pěstounů nebo malých zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, opravdu malých zařízení, spíše v podobě detašovaných bytů, pak bych hlasovala pro zrušení kojeneckých ústavů. To mi však přijde dosti nereálné, spíše jako sci-fi. V každém případě je nesmyslné, že sociálně ohrožené děti, u kterých je jediná diagnóza sociální problematika, jsou zařazeny do zdravotního systému, do zdravotnických zařízení, v nichž o ně pečují zdravotní sestřičky a lékaři. To je demagogie, která dětem škodí.

Jak dlouho se to dá v takovém zařízení na pozici zaměstnance vydržet?

To je asi na každém člověku, jaké jsou jeho priority. Já jsem ale nakonec šla zaklepat na dveře Klokánku.

Opravdu? Šla jste zaklepat na dům plný dětí jako v tom snu?

Vlastně ano. Nabídla jsem se jako dobrovolnice s tím, že jsem psycho-

„Děti samozřejmě nejdřív pláčou, snaží se tím komunikovat, někoho si přivolat, protože něco potřebují, přejí si něčí přítomnost. Jenže pak si všimnou, že za nimi nikdo nejde, a tak se plakat odnaučí.“

ložka, a že umím psychologicky vyšetřovat i miminka, což jsem se naučila právě v těch ústavech, a že bych ráda nápomocná. Několik měsíců jsem tam docházela, až se mi po půl roce ozvala tehdejší ředitelka Klokánku a zakladatelka Fondu ohrožených dětí paní Marie Vodičková s tím, že by mi ráda nabídla placené místo psycholožky. To jsem moc ráda přijala a později se stala ředitelkou jednoho z Klokánků u nás. Z téhle práce jsem měla moc velkou radost.

Co vás na ní těšilo nejvíc?

Zařízení, jako je Klokánek, fungují tak, že tam mají děti dvě stále pečující osoby, které se střídají po týdnu. A to je skvělé, protože dětem simulují rodinu se vším všudy. Tety s dětmi dělají úkoly, pomáhají jim s mimoškolními aktivitami, chodí společně do divadla, dělají prostě vše, co by měli s dětmi dělat jejich rodiče.

Ne vždycky to ale asi byla pohádka. Denně jste musela zpracovávat

příběhy týraných dětí. Jak jste to zvládala?

Ano, s některými případy nebylo tak snadné se v sobě vypořádat a nemuselo jít jen o týrání. Vzpomínám si třeba na desetiletého chlapce, který trpěl schizofrenií a u něhož postupně došlo k rozpadu osobnosti, na to se mi vzpomíná špatně. Ale pak byly příběhy s dobrým koncem a ty mě dodnes velice těší. Do Klokánku jsme třeba přijali šestiletého chlapce, který byl sexuálně zneužíván svou vlastní matkou. Chlapec byl natolik poškozen, že trpěl výraznou poruchou identity, depresí a úzkostí. Měl malou plyšovou hračku, tučňáka, se nímž spal, jedl, mluvil, zcela se s ním identifikoval. Nepoužíval své jméno a mluvil o sobě jako o panu tučňákově. Dobrý konec byl v tom, že se objevili chlapcovi vzdálení příbuzní, kteří jej přijali do pěstounské péče.

Ještě nějaký příběh s dobrým koncem, prosím.

Vzpomínám si na holčičku, která se narodila do rodiny úspěšných vysokoškoláků. V těhotenství lékaři přes všechna vyšetření u nastávající matky neodhalili, že dítě trpí Downovým syndromem. Když se holčička narodila, celá rodina byla v obrovském šoku a matka se rozhodla dát holčičku k adopci. Po třech měsících, protože děti s Downovým syndromem musí být v porodnici déle, putovala holčička do Klokánku. Maminka to ale nevydržela a začala za dcerkou dojíždět. Umožňovali jsme jí, aby se s ní mohla setkat, kdykoliv si přála. Pomalu si ji začala brát na víkendy a asi po dvou měsících mi radostně oznámila, že se celá rodina, včetně prarodičů holčičky, kteří byli zpočátku silně proti, shodli na tom, že holčičku chtějí vychovávat. Za pár let mi přišel od téhle rodiny nádherný dopis, že je holčička moc obohatila a že jsou všichni moc šťastní za to, že ji mají.

Zažila jste vícekrát, že si matky adopci dítěte nakonec rozmyslely?

Měli jsme v Klokánku miminko ženy, která s těhotenstvím vůbec nepočí-

tala. Měla náročnou práci, zároveň studovala vysokou školu a vlastně ani nevěděla, že je těhotná. Přišla na to až těsně před plánovanou operací, když byla asi v pátém nebo šestém měsíci. Nenašla podporu v rodině ani u partnera, miminko ale už musela donosit. Během těhotenství se rozhodla, že ho dá k adopci. Ani takhle maminka to ale nevydržela, za novorozenou holčičkou chodila každý den, učila se jí přebalovat, prostě se o ní starat. Těsně před koncem lhůty, kdy ještě lze zrušit, že dítě půjde do adopce, si holčičku odnesla domů. I v tomto případě byla celá rodina nakonec velmi šťastná. Žena se mi později přiznala, že kdybychom jí neumožnili ten počáteční kontakt, neutvořila by si k dítěti tak pevný vztah.

Vzpomínám si, jak jste mě jednou v Klokánku seznámila se třemi bratry. Tehdy jste řešila, jak je obtížné pro početnější skupinu sourozenců najít náhradní rodiče. Prozradíte, jak dopadli?

Ti kluci to měli v životě dost tvrdé. Jejich maminka pocházela z ciziny, zemí raději nebudu specifikovat, kde pracovala ve zdravotnictví. V Česku se seznámila s pánem, který holdoval alkoholu, skončila jako uklízečka, a nakonec se nakazila tuberkulózou a zemřela. Otec dětí se o tři kluky neuměl starat, žili na nějakém rozpadlém statku, neměli co jíst, co na sebe a byla jim pořád zima, protože si ani neměli čím zatopit. Chodili krást dřevo do tamního lesa, až si jich všimli obyvatelé vesnice i pan starosta, který se nakonec spojil se sociálním odborem a kluci se dostali do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Když skončila lhůta, po kterou mohli v daném zařízení zůstat, přestěhovali se do dětského domova. Tam za nimi ale začala docházet vychovatelka, která se o ně ve zmiňovaném zařízení starala, a nakonec je převzala do pěstounské péče. Na těch třech bratřích bylo hezké sledovat, jak sourozenci, když selžou rodiče, drží pohromadě a navzájem se podporují.

LEONA KOUTENSKÁ (54)

● Narodila se v Mostě, kde vystudovala střední pedagogickou školu, obor vychovatelství. Chtěla se stát učitelkou na základní škole, snila ale i o tom, že bude zaměstnaná v dětském domově.

Po ukončení střední školy pracovala jako vychovatelka nebo ne kvalifikovaná učitelka na prvním stupni. Poté nastoupila na Karlovu univerzitu, kde vystudovala psychologii. Po ukončení studií pracovala jako psycholožka na dětském psychiatrickém oddělení, v kojeneckých ústavech, v Klokánku a v SOS dětských vesničkách.

Dnes vede vlastní spolek Hvězdy dětem, v jehož rámci pomáhá plnit sny dětem z dětských domovů.

Má syna Petra, který se věnuje podnikání a dceru Natálii, jež studuje medicínu. Vyzkoušela si žít v Mostě i v Českém Krumlově, dnes se svým druhým manželem bydlí v Praze.

Zamilovala si rovníkovou Afriku, Ugandu, Keňu a Tanzanii, kterou s manželem už několikrát navštívila. Obdivuje tamní národní parky s divokou zvěří. Zvláště pak hyeny pro jejich sociální život.

Zmínila jste pěstounskou péči. Funguje-li správně, jde bezesporu o velmi záslušnou věc. Například senátorka Jitka Chalánková v minulosti ale upozorňovala na to, že se z ní může snadno stát zneužitelný byznys. Pokud se pěstoun například stará o tři děti, dostane od státu třicet tisíc korun. Jak se na to díváte vy?
Nevím, jaká je aktuální odměna pěstounům. Je to služba státu a stát by jí měl adekvátně zaplatit. V ekonomickém důsledku je to nejlevnější péče o sociálně ohrožené děti a vůbec již nerozebírám aspekty z hlediska psychologického na dítě samotné. To snad není třeba ani vysvětlovat, že dítě, které žije u milujících pěstounů, má podstatně jiný start do života, než to žijící a vyrůstající v ústavu. Osobně znám několik pěstounských rodin, mám mezi nimi i kamarády a hluboce před nimi smekám, ob-

a nechtěla jsem, aby ani jedna z nich strádala. Takže jsem se rozhodla, že si jí nakonec neosvojím.
Nebylo vám to líto? Brala jste si jí přeci k sobě domů, měly jste spolu už navázaný vztah.
Nakonec ne, protože celý Maruščin příběh měl dobrý konec. Byla jsem členkou výběrové komise, která rozhodovala o tom, kdo si jí adoptuje. Takže jsem se aspoň částečně mohla podílet na jejím osudu. Našli si jí skvělí rodiče, byli tehdy už starší. Občas mě navštěvovali i s Maruškou, chodili jsme společně na procházky, díky čemuž jsem mohla vidět, že to naše tehdejší rozhodnutí bylo správné. Maruška se měla hezky.
Vím o vás, že jste se nebála dát mladší z dětí do jeslí. Co si o nich jako dětská psychologka myslíte? Měli by mít lidé, kteří tam své děti „odloží“, výčitky?

„V každém případě je nesmyslné, že sociálně ohrožené děti, u kterých je jediná diagnóza sociální problematika, jsou zařazeny do zdravotního systému, do zdravotnických zařízení, v nichž o ně pečují zdravotní sestřičky a lékaři.“

divuji je. Kdyby bylo ohodnocení v mých rukách, rozhodně bych na pěstounech nešetřila. Pěstounství se podle mě byznysem stát nemůže.
Neměla jste během těch mnohých let práce s dětmi touhu si některé z nich sama osvojit?
Hodně jsem nad tím přemýšlela u Marušky, o níž jsem před chvílí mluvila. Její maminka o ní nejevila zájem, nejspíš byla z řad mnohých mosteckých prostitutek, jejichž děti v domově často končily. Ale jak už jsem taky říkala, tehdy byla ve věku mé dcery a já se bála, že kdybych si jí adoptovala, jednu nebo druhou bych časem začala upřednostňovat

Možná to bude znít jako klišé, ale já si myslím, že by matka od dětí měla být především šťastná a vyrovnaná. Takže pokud tam dítě dává proto, aby mohla jít do práce, ze které se vrátí šťastná a nabitá, je to jediné dobře. O to víc se poté intenzivně věnuje dítěti, takhle je to pro všechny lepší. Nic nedělá napůl. Maminka, která bude sedět doma a cítit se otráveně nebo frustrovaně, se dětem věnovat naplno nebude a ani nemůže, protože jí šířá nespokojenost. Základ je, aby byla žena spokojená s tím, jak žije.
Takže když někdo během dne odloží dítě do jeslí, nebude frustrované jako dítě z kojeneckého ústavu?

To jsou dvě nesrovnatelné věci. Dítě se z jeslí vrací do milující rodiny, pečují o něj rodiče a má okolo sebe širokou rodinu. Přesto si myslím, že jesle jsou až nejzazší možnost, avšak dáme-li na mísky vah maminku spokojenou se sebou samotnou a maminku otrávenou a frustrovanou, pak bych krátký pobyt v jeslích nevyklučovala.
Z Klokánku, který jste vedla dlouhých patnáct let, jste odešla do SOS Dětských vesniček. Tam jste ale po roce skončila, proč?
V SOS vesničkách jsem měla na starosti fundraising a rovněž jsem se věnovala psychologické diagnostice nově nastoupivších zaměstnanců. Je skvělé, když organizace psychologicky prověřuje své zaměstnance, kteří pracují se sociálně ohroženými dětmi. Tato práce mne velice bavila, miluji psychodiagnostiku, ale chyběl mi každodenní kontakt s dětmi. Nakonec jsem se rozhodla postavit na vlastní nohy a založit spolek, jehož prostřednictvím budu moct dětem pomáhat, jmenuje se Hvězdy dětem.
Jak konkrétně tato pomoc probíhá?
Snažíme se děti z dětských domovů podporovat jak materiálně, tak finančně. Protože je ale hlavní myšlenkou našeho spolku to, že každé dítě může být hvězdou, snažíme se jim hradit hlavně jejich vytoužené kroužky a aktivity. Je důležité, aby se věnovaly něčemu smysluplnému, něčemu, co je baví. Díky tomu se mohou cítit výjimečně a něco se naučit. Tak si zase mohou vysloužit pochvalu, což je pro děti z dětských domovů moc důležité. Slyšet, že jim někdo říká „seš dobrý“, je pro děti z dysfunkčních rodin zásadní i proto, že mají často snížené sebevědomí.
Práce v sociální oblasti či zdravotnictví obvykle vyžaduje maximální nasazení, člověk musí být do jisté míry nadšenec, který nepočítá přesčasy a řeší i záležitosti, jež v popisu práce nemá. Sama jste matkou dvou dětí. Nestrádala tím vaše rodina?

Myslím si, že ne. Nikdy si nestěžovali, vždycky mě všichni, včetně maminky, manžela, sestry i dětí, podporovali, takže si nemyslím, že by někdo z nich na úkor mé práce strádal. Taky si myslím, že ze mě měli radost. Jedna z největších pochval, které jsem kdy za svou práci od členů rodiny dostala, byla od mé ségry. Je to právnička a není zvyklá dávat najevo emoce. Takže když jednoho dne přišla a řekla mi, že je na mě za to, co dělám, pyšná, moc mě to potěšilo. Možná i dojalo.

Skoro celý život sledujete nefunkční rodiny a hlavně děti, které jsou jejich obětmi. Jaká je vlastně vaše rodina?

Vždycky jsem měla a stále mám báječnou maminku, která celou rodinu vždy stmelovala a kladla mně i mé sestře na srdce, abychom za každé situace táhly za jeden provaz, podporovaly se a naslouchaly si. Myslím, že se nám to daří udržovat dodnes. Taky nás učila úctě k celé rodině, a že si musíme pomáhat. Za to všechno jsem mamince moc vděčná. A opomenout nesmím ani tatínka, který se nám a posléze i vnoučatům nesmírně věnoval. Ta dodnes vzpomínají na dědečkovy legendární příběhy o černouškovi Balabumbovi, které si vymyslel a já ho stále nabádám, aby je sepsal a vydal knižně.

Jak si od psychicky náročného povolání nejlépe odpočínáte?

Maminka mě celý život učila, že rodina je nejdůležitější na světě. Skvěle nám to funguje, máme se rádi, takže si nejlíp odpočinu s mými nejbližšími. Nejšťastnější jsem, když mám u sebe i své dvě děti. Když se zadaří a sejdem se opravdu všichni, je to super, protože jsme hodně multikulturní. Syn chodí s Italkou, dcera s Ukrajincem, neteř zase žije v Gibraltaru a za manžela má Australana, druhá neteř má Íránce, v rodině máme Slováky, Švédku, manžel je z Moravy.

Lze v průběhu takového setkání vůbec relaxovat? Rodinné komedie často pojednávají o střetu kultur, když si děti domů přivedou cizince. Jak to vypadá u vás?

MEZI ČTYŘMA OČIMA

Když vypráví o dětech a o své práci, svítí jí oči. Trochu jinak, ale s veselostí, jí září i když vzpomíná na jednu z cest do Afriky, kdy během výletu na safari narazila na stádo zeber. Předem se při vyprávění omlouvá, že je to možná primitivní, ale že setkání s nimi byl jeden z nejsilnějších zážitků, protože si připadala jako součást jejich stáda. Leona se na svět snaží dívat pozitivně a s vírou, že všechno dobře dopadne. A to nejen v případě zneužívaného dítěte, ale i v momentě kdy děláme rozhovor v kavárně, která jindy bývá tichá, ale dnes v ní řinčí vrtačky ze všech stran, takže není jisté, jestli z diktafonu bude něco slyšet. „To nevadí,“ říká, „kdyžtak si ty dvě hodiny zopakujeme,“ dodává s upřímným a pro ni typickým úsměvem. Kéž by se takhle tvářily všechny psycholožky.

Klasika, občas někdo nejlíhovězí nebo vepřové maso, vždycky se ale nějak domluvíme a jsou to příjemná setkání. Mně se u toho opravdu relaxuje dobře.

Počkejte, ale musíte přeci někdy odpočívat i v tichu, ne?

Občas, když se mi třeba něco nedaří, tak mě hodně uklidňuje čtení. Mám ráda čínské a severské detektivky, rockovou hudbu ale i Hanu Hegerovou, kterou poslouchám už asi od šestnácti let. Taky mě občas uklidňují různé dokumenty, nejraději mám ty o cestování.

Jako malá holčička jste si představovala, jak se asi mají děti za zmi

domu na Slovensku, do něhož jste nikdy nevkročila. Naplnily se vaše představy po třiceti letech práce v těchto zařízeních? Může se stát, že vás ještě něco překvapí?

Stále mě překvapuje, jak silné dokážou děti být. Jak odolnou mají konstituci, že se i přes hrůzné zážitky, deprivaci, týrání a další hrůzy dokážou otrást a jet dál. Vždy si říkám, že to by mnoho dospělých nevydrželo. Děti v sobě mají zvláštní energii, pohon, automatiku, která je žene dál. Nemluví o tom, že je tyto zážitky nepoškodí, ale o tom, že je vůbec přežijí. Obdivuji děti, které žijí v ústavech a umí se radovat, smát a umí mít rády sebe i své okolí. ■